

"אוי כנרת שלי" פרשת תימני כנרת 1912-1930

מגיש: עידן אור, החוג למדע המדינה – אוניברסיטת ת"א תשע"ה

קורס: חברה ופוליטיקה בישראל; מרצה: ד"ר הני זובידה

תוכן עניינים

2.....	מבוא
3.....	סקירת ספרות
3.....	מבנה ההתיישבות היהודית בארץ ישראל בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20
4.....	התימנים
5.....	רקע תיאורטי
5.....	התאוריה האליטיסטית
6.....	תאוריית הקונפליקט החברתי
7.....	מתודולוגיה
7.....	ממצאים
7.....	רקע לתקופה
8.....	הצדדים לקונפליקט
8.....	קבוצת כנרת
9.....	תימני כנרת
9.....	המוסדות המיישבים
10.....	הקונפליקט ותוצאותיו
13.....	דיון
14.....	מסקנות
17.....	ביבליוגרפיה

מבוא

הנושא בו בחרתי להתעמק בעבודה זו, הקונפליקט בין תימני כנרת לבין קבוצת כנרת, חשוב וראוי כי יבחן בראייה היסטורית אך גם האם יש בו בכדי להשפיע על קיום שסעים אתניים, מגדריים, עדתיים ואחרים בחברה בישראל עד עצם היום הזה. השאלה שעומדת בבסיס עבודה זו היא האם הסיבות לקונפליקט בין יהודים יוצאי אירופה (חברי קבוצת כנרת) לבין יהודים יוצאי מדינות האסלם (תימני כנרת), טרום הקמת המדינה, נבעו מצרכי קיום בסיסיים ומאבק על מקורות פרנסה וחיים או ממניעים אידיאולוגיים ועדתיים. עבודה זו באה לחקור ולבחון האם באירוע זה, אשר מהווה פסיק קטן אם בכלל, באתוס הציוני ובהתחדשות הישוב היהודי בארץ ישראל, נזרעו זרעי השסע העדתי בישראל אשר יש ויאמרו כי לא אוחה עד עצם היום הזה. הרקע התיאורטי של עבודה זו מושתת על שני רבדים אשר האחד ממשיך את השני. בראשית בחנתי את הנושא בהיבטים של התייחסות אליטיסטית מצד הממסד, בעל העצמה, למיעוט החלש בחברה הם תימני כנרת. בהמשך, נבחן הקונפליקט בין שתי הקבוצות על ידי תאוריית הקונפליקט החברתי. בבחינה זו העמקתי על מנת להבין את שורשי הקונפליקט וסיבותיו העמוקות ביותר ככל שניתן וזאת על מנת להצליח להגיע למתן מענה לשאלה המחקרית שבבסיס עבודה זו. הממצאים, כפי שיובאו בהמשך, מציירים תמונה עצובה של קונפליקט המבוסס על פערים תרבותיים, אתניים ועדתיים אשר לכל אורכו עטוף במעטפת של קונפליקט אובייקטיבי. בחרתי בנושא זה כי כבן קבוצת כנרת אני רואה חשיבות לחקר אובייקטיבי מחד וביקורתי מאידך של ההיסטוריה של מחוז ילדותי, היסטוריה אשר משאירה חותמה על המבנה החברתי בישראל לדורות רבים.

עבודה זו מתבססת על מספר מקורות:

- קריאה ולימוד חומר ספרותי ואקדמי על התקופה, על העליות לארץ ומאפייניהם השונים.
- לימוד גישות תיאורטיות שונות בהם בחרתי לחקור את הנושא.
- איסוף וקריאת חומרים ארכיונים מאותה תקופה הקשורים למקרה ולצדדים המעורבים, בעיקר מכתבים, מזכרים, דוחות ופרוטוקולים.
- שיחות רקע עם אנשים אשר חקרו את המקרה מזוויות שונות לאורך השנים (בצר לי לא נותרו בחיים אותם אנשים אשר ניתן היה לשמוע מהם, ממקור ראשון, על שאירע).

אני מקווה לענות בעבודתי על שאלת החקר, להעשיר את הידע של קוראיי עבודה זו לגבי התקופה בכלל ועל שסעים בחברה הישראלית בפרט וזאת באמצעות מקרה בודד זה של תימני כנרת.

סקירת ספרות

מבנה ההתיישבות היהודית בארץ ישראל בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20
ראשוני היישוב המאורגן והמדונה שבדרך היו מודעים מלכתחילה כי השליטה הקולוניאלית, העות'מנית ולאחר מכן הבריטית, עלולה לעבור תוך זמן לא רב לידי רוב תושביה, היינו התושבים הערבים. על מנת להתמודד עם איום זה היה על הקהילה היהודית בארץ ישראל לבנות ישות בעלת עוצמה תוך גיוס של חבריה היושבים בארץ ישראל והן של יהודי התפוצות. בכדי לבנות ישות פוליטית בעלת עוצמה היה צורך לגבש את המוסדות ואת הקבוצות השונות כגוף אחד וכחלק מהמדינה שבדרך וזאת תוך טשטוש בין הגבולות בין המדינה לבין החברה¹. העולים החדשים שהגיעו ללא אמצעי קיום נאלצו להתמודד בשוק העבודה בתחרות מול העובד הערבי המסתפק במועט ובכך יתרונו על הפועל היהודי, לשם כך היה הכרח בבניית פעילות ארגונית ופוליטית. ההתארגנות לעבודה חקלאית עצמאית חייבה אף היא מאמץ ארגוני פוליטי שכן מקורותיהם הכספיים היחידים לצורך רכישת קרקעות הנדרשות לעבודה החקלאית היו התנועה הציונית בגולה אשר מקורותיה היו מוגבלים². לא כל היהודים בשטח המדינה הקולוניאלית נכללו בגבולות המדינה שבדרך. כך היו, במובן מסוים, חלקים מן הישוב הישן הספרדי (פרידמן, 1991: 25-6). גם בתוך הישוב המאורגן הורגשו מאבקים, שסעים ומתחים פנימיים אך נוכח האינטרסים המשותפים, יתר על כן האיום החיצוני של התושבים הערבים ושיתוף הפעולה הנמוך עם הבריטים, נוצרו מנגנונים לוויסות הקונפליקטים (הורביץ וליסק, 1977). מהגרי גל העלייה השנייה (1904-1914) והשלישית (1919-1923) ובניהם ילידי הארץ היוו את האליטה השלטת או במילים אחרות את האוליגרכיה הישראלית. המהגרים החדשים נקלטו במעמד של עובדי כפיים בתחומי חקלאות, תעשייה ושירותים. קבוצה זו, בדומה לערבים, הופרדה מהאוכלוסייה היהודית הוותיקה (גאוגרפית וחברתית) בין השאר באמצעות מדיניות "פיזור האוכלוסין". מדיניות זו הקשתה מאוד על מהגרים חדשים להסתגל ולהשתלב בישוב וגרמה בהמשך לקושי ביצירת סטטוס ועמדות חברתיות או פוליטיות (סבירסקי וברנשטיין, 1980). "המזרחים" או כפי שנהגו לכנותם עולי העלייה השנייה והשלישית "עדות המזרח" היו בדרך כלל "ספרדים", תימנים ו"בני עדות המזרח" ומשמעות המושג הייתה לצורך אבחנת האוכלוסייה שרמת תרבותה נמוכה והונה

¹ קימרינג ברוך. 1995. "יחסי מדינה חברה". בתוך: **החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים**. תל-אביב:

ברירות. עמ' 328-350.

² משה ליסק ודן הורוביץ. 1977. "גיוס פוליטי ובינוי מוסדות בישוב היהודי בתקופת המנדט". בתוך: **המערכת**

הפוליטית הישראלית. משה ליסק, עמנואל גוטמן (עורכים). תל-אביב: עם עובד. עמ' 51-81.

האנושי דל. אין לתמוה איפה כי העולים מ"עדות המזרח" אשר נתפשו מלכתחילה כ"טעוני מודרניזציה", חינוך מחדש, היו כחומר ביד היוצר בידי העולים ה"וותיקים" אשר מקורם בעיקר ממזרח אירופה (רובם מרוסיה ופולין)³. משחרר הציביליזציה, חברות חלשות וכן חברות חזקות, מופיעים שני מעמדות: המעמד השולט והמעמד הנשלט. המעמד השולט תמיד מהווה את המיעוט וממלא את כל התפקידים המוסדיים והמדיניים ובכך מבסס את עצמתו ומעמדו כשולט. מנגד המעמד הנשלט תמיד מהווה את הרוב, כפוף להנהגתו והחלטותיו של המעמד השולט. הנהגה זו של המעמד השולט נעשית לעיתים בדרכים חוקיות ולגיטימיות ולעיתים באופן שרירותי וכוחני⁴.

התימנים

עולים מתימן הגיעו לארץ ישראל כבר בסוף המאה ה-19 והשתלבו כפועלים במושבות השונות. כבר עלייה זו של תימנים זכתה ליחס לא שוויוני מצד מעסיקהם היהודים אשר ראו בתימנים כתחליף כפועלים שכירים ולא יהודים שווי זכויות להם בארץ ישראל. בתחילת המאה העשרים התחילו התימנים להקים לעצמם שכונות נפרדות לצד המושבות הוותיקות (נחליאל שליד חדרה, מחנה יהודה, שעריים וכו')⁵. בשנת 1908 החליט המשרד הארצישראלי כי על מנת לחזק את האחיזה היהודית בקרקעות בארץ ישראל יש לפעול להשגת פועלים יהודיים אשר יחליפו את הפועלים הערבים. בשלהי שנת 1910 נשלח שמואל יבניאלי לתימן על מנת לגרום ליהודי תימן לעלות לארץ וזאת בחיפוש הממסד אחר "פועלים טבעיים" (מושג זה עוד יוסבר וידובר בהרחבה בהמשך עבודה זו) כאלה אשר יהוו כוח עבודה זול ותחליפי לפועלים הערביים⁶. העולים מתימן הגיעו כמשפחות בעלות אוריינטציה דתית. עולים אלו דיברו בשפה ערבית – תימנית – יהודית. בשנת 1914 מנתה אוכלוסיית העולים מתימן בארץ ישראל כ-5000 איש אשר היוו כ-8 אחוזים מכלל היהודים בתימן. בשנת 1918 מנתה כבר אוכלוסיית היהודים התימנים 7 אחוזים מכלל האוכלוסייה בישוב היהודי. למרות מספרם הגדול של יהודי תימן מקרב אוכלוסיית הישוב היהודי בארץ ישראל, היסטוריונים התעלמו מסיפורם. בנוסף, למרות היותם מבין העולים הראשונים

³ קימרלינג ברוך. 2004. **מהגרים, מתיישבים, ילידים**. תל-אביב: עם עובד: פרק שישי עמ' 282-322.

⁴ גטאנו מוסקה. 1976. "המעמד השליטי". בתוך: **מדינה וחברה: סוגיות בסוציולוגיה פוליטית**. ש. ג.

אייזנשטדט, ע. גוטמן, י. עצמון (עורכים).

תל אביב: עם עובד. עמ' 159-173.

⁵ העלייה השנייה, דן גלעדי, עמ' 17.

⁶ יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל –

אביב: עם עובד. עמ' 23-26.

יוחסה להם השפעה קטנה על הנרטיב הציוני בארץ ישראל בעוד אוכלוסיות עולים מתפוצות אחרות זכו למרב תשומת הלב.⁷ עלייה זו של יהודי תימן נבעה ממניעים שונים מהותית ממניעיהם של יהודי מזרח אירופה. מניעיהם העיקריים של עולי תימן לעלייה לארץ ישראל היו משיחיים מתוך האמונה בגאולה וכי בארץ ישראל מחכים להם חיי שלווה, ואילו המניעים של עולי מזרח אירופה נבעו ממניעים אידיאולוגיים ציוניים ובמטרה לבנות זהות יהודית חדשה בארץ ישראל תוך בניית זהות של "היהודי החדש"⁸.

לסיכום, ניתן ללמוד מן המסמכים, המאמרים והספרים אשר נכתבו על תקופת קום המדינה ובדגש על סוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20 ביחס לעליות לארץ ישראל בכלל ובפרט לעליות השנייה והשלישית ממזרח אירופה ולעליית יהודי תימן, כי כתוצאה ממסעותיו של בניאלי כבר בראשית שנים פורים תרבותיים, תפיסתיים ומניעי עלייה שונים אשר זורעים את זרעי השסע והקונפליקט תוך ריבוד מעמדי אשר לשנים לעתיד עוד ידובר ויטופל.

רקע תיאורי

התאוריה האליטיסטית

עניינה של הגישה האליטיסטית הוא בהבהרת הדומיננטיות של מנגנוני השליטה במדינה, כאמצעי לעיצוב החיים הפוליטיים. לא מדובר בתחרות בין הקבוצות, אלא יש עוצמה הנמצאת במנגנוני השליטה, והיא נמצאת בראש. ארגונים פוליטיים בכלל ומנהיגות פוליטית בפרט הם המעצבים העיקריים של סדרי העדיפויות במדינה. האליטה היא זאת שקובעת את סדר היום במדינה. חוקרים מגישה זו (נילס, פרטו, מיכאלס, מוסקה ואחרים) שותפים לטענה שהעוצמה מרוכזת בידי מעטים בלבד. שאיפתה של האליטה היא לשלוט, ולנכס לעצמה מקורות עוצמה כגון קרקעות, כספים, צבא באמצעות מערכת בירוקרטית מוסדרת. הקבוצה הנשלטת, המהווה את הרוב, כפופה להנהגתו ופיקוחו של האליטה השלטת. הגישה הזאת שמה דגש על העוצמה, על ריכוז העוצמה, ועל ידי ביצוע שמירה של העוצמה באמצעות מערכת בירוקרטית מוסדרת שפועלים בהיררכיה על פי פקודות האליטה. השליטה של האליטה אינה מותנית בקונצנזוס, בהסכמה לאומית או בלגיטימציה, כפי שמציאה הגישה הפלורליסטית, אלא ביכולת אכיפה,

⁷ Zeltzer-Zubida Aviva & Hani Zubida. 2012. "Patterns of Immigration and Absorption". In Mitchell G. Brad & David Nachmias (Eds.). Israel Studies: An Anthology.

⁸ רצאבי שלום, 1998. גלות בארץ ישראל: העליות מתימן בהיסטוריוגרפיה של הישוב והציונות; חוברת 63, עמ' 58-68.

משמעת, ולעיתים אף כפייה שהשלטון הפוליטי יוצר?⁹ במקרה בו עסקינו, האליטה השלטת הינם המוסדות המיישבים, יהודים אשר עלו בעליות הראשונה, השנייה והשלישית ממדינות מזרח אירופה לעומת התימנים, אשר למרות שהראשונים שבהם עלו לארץ ישראל עוד טרם עלו יוצאי אירופה, יתרה מזו תימני כנרת התיישבו בבית המוטור שבכנרת עוד טרם הוקמה במקום הקבע קבוצת כנרת, נשלטו ונהלו באופן מוחלט על ידי אליטה זו של יוצאי ארצות מזרח אירופה. דוגמה לכך ניתן למצוא בדבריו של בן גוריון: "זרותם זו של התימנים היא ממין אחר. כאן יש מלבד ההבדל המעמדי גם הבדל 'לאומי'. זרות זו היא לא רק משפטית אך גם – ובעיקר – נפשית, כאן יש לפנינו יהודים משתי מדרגות: המדרגה הראשונה – יהודים סתם בלי שם לוואי. והמדרגה השנייה – יהודים תימניים"¹⁰. תאוריה זו מהווה את יסודות ניתוח הקונפליקט בין שתי הקבוצות.

תאוריית הקונפליקט החברתי

גישת הקונפליקט החברתי תופסת את החברה כזירת מאבק בין קבוצות. התרבות נתפסת כמשקפת את האינטרסים של הקבוצה החזקה על הקבוצות החלשות. לפי גישה זו תרבות נתפסת כמשקפת את האינטרסים של קבוצה או של קבוצות מסוימות בחברה. הקבוצות החזקות בחברה "יוצרות" תרבות שמגנה על האינטרסים שלהם. לאורך כל ההיסטוריה קיימת חלוקה מעמדית שבצידה האחד השולטים על אמצעי הייצור ובצדה השני הנשלטים. גישת הקונפליקט זו מסגרת תיאורטית הרואה את החברה כזירה של חוסר שוויון המביא בעקבותיו שינוי וקונפליקט. גישה זו מעמידה במרכז ההתעניינות את הניגודים הנובעים מאי-שוויון חברתי. סוציולוגים מאסכולה זו, חוקרים את הקשר שבין גורמים כמו: מעמד חברתי, גזע, אתניות, לבין הקצאה בלתי שוויונית של כסף, עוצמה פוליטית, חינוך ויוקרה חברתית. במקרה של הקונפליקט בין תימני כנרת וקבוצת כנרת או בין תימני כנרת למוסדות המיישבים מדובר על קונפליקט בין קבוצתי מובהק. אתיחס בעבודה זו לקונפליקט זה כאחד והוא בין תימני כנרת לבין המוסדות המיישבים אשר בקריאת חומר רב אשר נכתב על קונפליקט זה, בולטת היעדרותה של קבוצת כנרת כ"שחקן" פורמאלי בקונפליקט, לכן בחרתי להתייחס למוסדות המיישבים כמייצגים של קבוצת כנרת. קריסברג¹¹ תבע את המונחים "סכסוך אובייקטיבי" ו"סכסוך סובייקטיבי". סכסוך אובייקטיבי מתאפיין בגוונים ריאליסטיים, אינטרסנטיים ואפליה, בעוד סכסוך סובייקטיבי מתאפיין בגוונים

⁹ גטאנו מוסקה. 1976. "המעמד השליטי". בתוך: מדינה וחברה: סוגיות בסוציולוגיה פוליטית. ש. נ.

אייזנשטדט, ע. גוטמן, י. עצמון (עורכים). תל אביב: עם עובד. עמ' 159-173.

¹⁰ רצאבי שלום, 1998. גלות בארץ ישראל: העליות מתימן בהיסטוריוגרפיה של הישוב והצינונות; חוברת 63, עמ' 58-68.

¹¹ Kriesberg Louis, Constructive Conflicts, 1998, p. 30-47

תרבותיים, אומנותיים, אידיאולוגיים ורגשיים. באמצעות אבחנות אלו אנסה להיעזר בתאוריה זו במציאת תשובה האם במקרה הנ"ל מדובר בסכסוך אובייקטיבי בלבד על משאבים מוגבלים (קרקע ומים) או שמה ישנן סיבות שונות או נוספות כגון מאבקי כוח והשפעה ברמה הפוליטית ועל הבדלים תרבותיים אשר הינם סממנים לסכסוך סובייקטיבי. ניתוח הסכסוך יעשה באמצעות גישה זו אך יתבסס על הנחות יסוד המושתתות על התאוריה האליטיסטית אשר, לדעתי, היא מהווה את התשתית לסכסוך בראשיתו.

מתודולוגיה

מחקר זה בה לבדוק האם הסיבות לגירוש / העברת תימני כנרת לכפר מרמורק בשנת 1930 היה על רקע של סכסוך אובייקטיבי על אדמות ומים או על רקע סכסוך סובייקטיבי שבסיסו שסע עדתי, תרבותי ואתני. המחקר הינו מחקר איכותני כאשר מתודת החקר מתבססת על ניתוח ספרות, מחקרים אקדמאיים, שיחות עם אנשים אשר חקרו בעבר את הנושא והרבה חומר ארכיון מהתקופה. כחלק מאיסוף החומר קיימתי מספר פגישות עם מר עמירם אידלמן אשר בעבר חקר לעומק את הנושא במסגרת עבודה סמינריונית שעשה בתואר ראשון באוניברסיטת חיפה. בנוסף, קיימתי שיחה מעמיקה עם ד"ר רפי שובלי אשר חוקר מזה עשרות שנים את כלל הנושאים הקשורים לעדה התימנית בישראל ובכלל זה פרשת תימני כנרת. חומר רב משמש לעבודה זו מארכיון קבוצת כנרת אשר לאחר חקר עמוק בו בעזרת הגב' בתיה יוגב (אחראית על ארכיון כנרת) נמצאו מסמכים רבים ובעיקרם תכתובות בין הממסד ההתיישבותי לבין תימני כנרת אשר שופכים אור רב על הפרשה ועל הקונפליקט הארוך. בנוסף למקורות אקדמיים ואחרים, מידע רב לקוח לעבודה זו מספרו של מר יהודה ניני (חקר במשך שנים את הפרשה של גירוש / העברת תימני כנרת לכפר מרמורק): "ההיית או חלמתי חלום".

ממצאים

רקע לתקופה

היישוב היהודי (במתכונתו המתחדשת) בארץ ישראל התחיל בסוף המאה התשע עשרה מה שמכונה "העלייה הראשונה". עולים אלה הסתייעו לבניית מקום מושבם בכספי נדבנים יהודים כדוגמת הברון רוטשילד והברון הירש. בהמשך, עם תחילת המאה העשרים, החל גל עלייה נוסף המכונה "העלייה השנייה". עלייה זו שונה מבחינה סוציולוגית ואידיאולוגית מאנשי העלייה הראשונה, הם בעיקרם צעירים ורווקים ללא כל אמצעים כלכליים. אנשי העלייה השנייה התחילו

להניע את הקמת המפלגות / ארגונים פוליטיים בארץ על מנת לחזק את מעמדם ויכולתם להשתלב בארץ. אנשי העלייה השנייה ייסדו את צורת החיים קיבוץ והיו אלה שהקימו את הקיבוץ הראשון 'דגניה'¹². בנוסף, הוקמו באזור עוד שתי צורות התיישבות: מושבת כנרת אשר הייתה דומה למושבות שהוקמו בארץ בימי העלייה הראשונה והחווה החקלאית דליקה אשר קיבלה את השם 'כנרת' לפי הצעת ש"י עגנון לר' בנימין ששימש אז כמזכיר החווה¹³. בהקשר זה חשוב לציין כי תחת השם 'כנרת' ישנם ארבעה מושגים שונים: חצר כנרת, חוות כנרת, מושבת כנרת וקבוצת כנרת¹⁴. נושא עבודה זו מתייחס לקבוצת כנרת ולא לישויות האחרות אשר השם 'כנרת' משויך אליהם. העלייה הראשונה מתימן לארץ ישראל התרחשה כבר בסוף המאה התשע עשרה, בהמשך נמשכה העלייה בעקבות מסעותיו של שמואל יבנאלי אשר נשלח מטעם המשרד הארצישראלי להביאם כ"פועלים טבעיים" אשר יחליפו את הפועלים הערבים. העולים התימנים היו שונים מאוד מהעולים ממזרח אירופה, מבחינה תרבותית ואורחות חייהם. בשונה מעולי מזרח אירופה התימנים שמרו על אופי החיים המסורתי / דתי בתוך קהילה המונהגת על ידי רב הקהילה ("המורי"), שפתם ומנהגיהם נשמרו מזה דורות. הפער בין תפיסת העולם של עולי מזרח אירופה לבין תפיסת העולם של העולים מתימן יצר תהום תרבותית, קשיים בתקשורת ובניית חברה יהודית אחת בארץ ישראל. פערים אלו ידונו בהמשך כחלק מחקר הקונפליקט הארוך.

הצדדים לקונפליקט

קבוצת כנרת

קבוצת כנרת התחילה משלושה עולים הנפגשים בארץ בשנת תרס"ו (1906): בנציון ישראלי, נח נפתולסקי ומאיר רוטנברג¹⁵. לאחר מספר שנים של נדודים בארץ, בשנת תרע"ד (1913), נענו השלושה לקריאתו של ד"ר ארתור רופין, מנהל המשרד הארצישראלי, לחזור לחצר כנרת ולקחת על עצמם את ניהול החווה. למעשה במועד זה נוסדה לראשונה קבוצת כנרת ויוסדה נקודת ההתיישבות. עולים אלה הגיעו ממזרח אירופה כאנשים צעירים חדורי אידיאולוגיה ורעיונות שצמחו על תשתית רעיון האמנציפציה והרעיונות המרכסיסטים¹⁶. על רקע זה התעצבה דמותה של קבוצת כנרת, שראשיתה מ"קבוצת

¹² Zeltzer-Zubida Aviva & Hani Zubida. 2012. "Patterns of Immigration and Absorption". In

Mitchell G. Brad & David Nachmias (Eds.). Israel Studies: An Anthology

¹³ דיין שמואל, על גדות ירדן וכנרת, עמ' 19.

¹⁴ יהושע בן אריה, ההתיישבות בעמק הירדן בתקופת העלייה השנייה, העלייה השנייה, עמ' 58.

¹⁵ מתוך "כנרת, פנקס הקבוצה", 1954, הוצאת קבוצת כנרת.

¹⁶ אטינגר שמואל פרופ', "האידיאולוגיה של העלייה השנייה על רקע המחשבה החברתית והמדינית של יהודי מזרח אירופה", העלייה השנייה מחקרים, הוצאת יד בן צבי, ירושלים, 1997.

בנציון". דמותה של הקבוצה התאפיינה במיקוד על כיבוש העבודה כערך עליון. קבוצה זו התנערה ומרדה במסורת ובערכים הדתיים והתרבותיים (בניגוד לאנשי העלייה הראשונה) ולמעשה הגדירו את הציונות כדת אזרחית.

תימני כנרת

"תימני כנרת" עולים לארץ ישראל כתוצאה ממסעו השני של שמואל יבניאלי, בשליחות המשרד הארצישראלי, להבאת "פועלים טבעיים" אשר להם יועד התפקיד להחליף את כוח העבודה הערבי הזול בכוח עבודה יהודי זול. יתרה מזאת, שכרם של הפועלים התימנים היה כמחצית משכרם של הפועלים האשכנזיים¹⁷. קבוצה זו הונהגה על ידי הרב דוד בן – ישראל צאירי (מרגלית), בן 48, אשר היה המנהיג והסמכות המסורתית (מקור סמכות המנהיג של וובר¹⁸) של הקבוצה. קבוצה זו מנתה כחמישים איש, נשים וטף והגיע לכנרת בשנת 1912. התימנים מתיישבים באזור הקשה ביותר, אזור הביצה ("בית המוטורי"), והרב דוד בן – ישראל צאירי מקבל את הקומה השנייה בבית המוטור. שאר המשפחות משתכנות במבנים ארעיים בסמוך לבית המוטור ובשנת 1915 נאות הממסד לבנות במקום חמש חושות (בתי טיט) בסמיכות לבית המוטור במימון קרן היסוד על מנת לשכן בהם את תימני כנרת.

המוסדות המיישבים

תקופת טרום המדינה התאפיינה בניסיונות לבניית ארגונים שונים על מנת לחזק ולבסס את בניית המדינה היהודית בארץ ישראל. מאבקים פנימיים על ההנהגה ובניית עצמה ארגונית הביאו לקיומם של מספר ארגונים (חברת הכשרת הישוב, המשרד הארצישראלי, הקרן הקיימת לישראל) אשר לא תמיד עמדוניהם חפפו ובשל כך נוצרו קונפליקטים אשר הביאו לעיכוב בקבלת החלטות אשר היו נחוצות לכלל הישוב היהודי המתחדש בארץ ישראל בכלל ולתימני כנרת בפרט. המבנה המנהלי שלהם היה פורמאלי למחצה ולא היו הגדרות ברורות של תפקידים או נהלי קבלת החלטות מסודרים. דוגמה לכך ניתן לראות בדבריו של יוסף אהרונוביץ' בהרצאה במרכז "הפועל הצעיר" בשנת תרס"ח: "והמצב הרוחני אין צורך לומר, שהוא למטה מבינוני, והאנשים האלה ודאי יכולים להתחרות

¹⁷ יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 71-72.

¹⁸ וובר מקס, "הטיפוסים של הסמכות ותיאום מחייב", מדינה וחברה, כרך א', עמ' 48-34.

עם הערבים בצורכיהם הקטנים. אבל אם יוכלו בכוחותיהם, הנני ספקן גדול....¹⁹ (הדגשה אינה במקור ע.א.) וזאת למרות העובדה כי עלייתם לארץ בתחילת המאה העשרים נעשתה כתוצאה מהחלטת המשרד הארצישראלי אשר שלח את שמואל יבניאלי למסע מורכב לתימן לצורך כך. יחד עם זאת, בהתחשב בכך שרוב המוסדות המיישבים צמחו מתוך התנועה הציונית אשר מקורה באירופה, ניתן לומר כי זו הייתה קבוצה די הומוגנית בתפיסות העולם שלה ובערכיה. בעבודה זו מוקד ההתייחסות הוא המשרד הארצישראלי אשר היווה את הגורם האחראי לתמיכה הרעיונית והארגונית לחזון ההתיישבות.

הקונפליקט ותוצאותיו

אתחיל ואומר כי בבסיס הממצאים ישנן עובדות אשר חשוב להביאן כבר בשלב זה, שכן הן עומדות בבסיס ניתוח הממצאים:

- העלייה מתימן (סוף המאה התשע עשרה) הייתה טרם מרבית העולים ממזרח אירופה הרלוונטיים לסכסוך זה (העלייה הראשונה בתחילת המאה העשרים).
  - תימני כנרת התיישבו במקום טרם התגבשות קבוצת כנרת במתכונת אשר עמה התנהל הסכסוך.
  - תימני כנרת הובאו לארץ במסעות יבניאלי על מנת להיות "פועלים טבעיים", פועלים שכירים.
  - שרשרת מקבלי ההחלטות בכל הארגונים אשר הרכיבו את הממסד ההתיישבותי היו יוצאי מדינות מזרח אירופה (בעיקר פולין ורוסיה).
- לכאורה אנו עומדים בפני סכסוך משולש: תימני כנרת – המוסד ההתיישבותי – קבוצת כנרת. לא בכדי ממוקם הממסד במרכז שכן הדעת נותנת כי בעימות בין שתי קבוצות אשר למרות ששורשיהם התרבותיים שונים, ניתן בתקופה זו גם לאבחן מרכיבים דומים בין הניצים:
- שתיהן קבוצות עולים חדשים שהגיעו מארצות ניכר.
  - שתיהן מאותו מוצא אתני, כלומר כולם יהודים שהיו מיעוט בארצות המוצא.
  - שתי אוכלוסיות העולים נחשבו משכילות יחסית.

¹⁹ התימנים – קטע מנאום הח' א', פרקי הפועל הצעיר, ג, עמ' 225.

- גם העולים מתימן וגם העולים מארצות מזרח אירופה באו מרקע תעסוקתי דומה בתחום המלאכות הזעירות והמסחר. בוודאי ששתייהן הגיעו ללא רקע בעבודת אדמה.

יפעל הממסד באופן מאוזן מתוך הרצון הכנה והאמתי לחזק את היישוב היהודי בארץ ישראל ותוך הגדרת אויב משותף, האמנם? זאת עוד נרחיב בדיון ובמסקנות. בתחילת ההתיישבות של התימנים בכנרת היו יחסי שיתוף הדדיים בינם לבין היישוב שכן בתקופה זו מלאו התימנים את "ייעודם" להיות כוח עבודה זול, תחליף לערבים, ובעיקר כוח עבודה שכיר אשר נודד ממקומו בהתאם לצרכי העבודה, כך ניתן ללמוד מדבריו של צעיר מדגניה אשר עבד עם התימנים אשר חתם את מכתבו בשם "פועל": "אנכי התפלאתי מאוד עליו – הוא לא התעייף כלל; .... הם כבר התרגלו אלינו וסר הפחד מעל פניהם. דומני כי רובם יהיו פועלים טובים..."²⁰. בשנת 1913 בעקבות משברים חוזרים ונשנים בחוות כנרת פונה ד"ר ארתור רופין לבנציון ישראלי לקחת את ניהול החווה לידי, בנציון מקבל על עצמו את המשימה ולמעשה בזמן זה ניתן לומר כי נוסדה קבוצת כנרת בהנהגתו של בנציון. לאור זאת חלו שינויים בהגדרות של חוות כנרת וכך ירדה הדרישה לעבודת התימנים בחווה אך מאידך נוצר צורך חדש בעקבות פרוץ מלחמת העולם הראשונה, לספק ירקות טריים לצבא הגרמני בזמן המלחמה. משימה זו הוטלה על תימני כנרת ובשנת 1915 נבנו על ידי המשרד הארצישראלי לעשר המשפחות של התימנים חמש חושות בסמוך לבית המוטור ואף הוקצו שני דונמים לכל משפחה על מנת שתוכל לגדל ירקות לצרכיהם וכן למסחר עם הצבא הגרמני²¹. לכאורה נקודת זמן זו מעידה על יחס הוגן ושוויוני לתימני כנרת אך בבחינת הסכסוך לאורך שנותיו הרבות ניתן לסמן את נקודת הזמן הזו כקריטית. בנקודה זו למעשה לראשונה "זכו" התימנים להכרה כישות עצמאית אשר מקבלת מהממסד שטח שנועד לשמש למטרותיהם ובכך בפעם הראשונה הם כבר לא משמשים כפועלים שכירים. התנאים בכנרת היו קשים ביותר, התנאים התברואתיים היו ירודים וזאת בעיקר החום העז והקרבה לביצה שהייתה בסמוך לבית המוטור (המקום בו התגוררו התימנים). ביולי 1917 נשלח לאזור, על ידי המשרד הארצישראלי, ד"ר פינגבאום על מנת לבחון את המצב הבריאותי של תושבי המקום, הן תימני כנרת והן תושבי דגניה וקבוצת כנרת. בדוח של ד"ר פינגבאום משתקפים נתונים עגומים של תחלואה כאשר בקרב התימנים התחלואה גדולה יותר (לדוגמה: אובחן טחול מוגדל בקרב כלל

²⁰ שם, שם. חתום "פועל", מתוך: יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 74.

²¹ הפוה"צ, כרך ח', מס' 15; אייר תרע"ה; מאי 1915, מסמך מס' 1.

התושבים בחלוקה הבאה: בכנרת: 64%, בדגניה: 57% ובקרבת התימנים: 94%. יצוין בהקשר זה כי אחת הסיבות לכך הייתה ככל הנראה היות מקום מגוריהם של תימני כנרת ממש על הביצה כאשר קבוצת כנרת מרוחקת מן הביצה ודגניה אף יותר. במסקנותיו קבע ד"ר פינגבאום כי יש להעביר את התימנים מהאזור²². נשאלת השאלה מדוע המלצה זו של ד"ר פינגבאום התייחסה לתימנים בלבד כאשר מהדוח ששלח ברור היה כי התחלואה אינה מנת חלקם בלבד. מדוע איפה לא המליץ להעביר את כל התושבים מהמקום? או לחילופין מדוע לא המליץ להעניק טיפול בסיבות לתחלואה?. בנקודה זו, בפעם הראשונה עולה הרעיון להעביר את התימנים מכנרת. מכאן ואילך ניתן לראות דפוס דו ערכי קבוע מצד הממסד כלפי תימני כנרת, עוד בשנת 1914 הובטחו להם כמאתיים דונמים לצורך בניית מקום מגורים ראוי וכשטח חקלאי שיוכלו לעבד, בפועל הוקצו להם רק כשמונים דונמים של אדמה. בתחלופת מכתבים מהתקופה ניתן לראות כי הדיון הפורמאלי מתקיים בין המשרד הארצישראלי לבין תימני כנרת אך עדויות ספורות ביותר מעידות על מעורבות ישירה ומשמעותית של קבוצת כנרת בהחלטות הממסד, כנראה שזו הסיבה ליחס הדו ערכי ולזיגזוג ביישום ההחלטות בנוגע לתימני כנרת. היחסים העכורים בין תימני כנרת לבין קבוצת כנרת הלכו והחריפו ככל שעברו השנים. בכל אותן השנים המשיכה לרחף סכנת העקירה מעל ראשם של תימני כנרת כאשר כל העת נמשכות ההתנכלויות של קבוצת כנרת, אם בפעולות מאחורי הקלעים מול המשרד הארצישראלי ואם בפגיעה באדמותיהם של תימני כנרת ואף מניעת מים לחקלאות ולשתייה (קבוצת כנרת שלטה במקורות המים – בבית המוטור), על כך כתב משה סמילנסקי: "... ואפילו בהתיישבות העובדת קרה מקרה מבאיש. חבורה של תימנים נשלחו מטעם ההנהלה הציונית לכנרת, במחשבה שיתחברו למתיישבים, הם לא התאימו, כמובן, לרמתם התרבותית ולרוחם של חברי כנרת הראשונים, וכדי להיפטר מהם התחילו הללו מציקים להם מאוד..."²³. בתגובה לכך שלחה קבוצת כנרת מכתב מפורט וחריף למשה סמילנסקי²⁴. במהלך כל אותם השנים לא מצא הממסד כל פתרון זולת ניסיון לקדם את רעיון עקירת תימני כנרת. אותו סמילנסקי כותב ב-1.5.1926 מכתב למוסדות המתאר תמונה עגומה של סכסוך ארוך ותמונת מצב עגומה ביותר של תימני כנרת: ".... אם יש משהו שהוא אחראי (קו תחתון מהמקור – ע.א.) בעד יסודן ותקומן של שתי השכונות הללו (בכנרת וביבניאל – ע.א.), מקומו על ספסל הנאשמים. (קו תחתון מהמקור – ע.א.)..... והבריות המשונות הללו – עשר

²² מכתב של ד"ר פינגבאום, 8/7/1917, נמסר צילום ע"י ע. אידלמן, מסמך מספר 2.

²³ מ. סמילנסקי, מתוך: "תקומה ושואה", עמ' 41-40, מסמך מספר 3.

²⁴ ארכיון כנרת, מסמך מספר 4.

משפחות – חיות זה חמש עשרה שנה ליד ביצה בחמישה "בתים" של חמר מכוסים פחים.....²⁵. חוסר ההחלטיות נמשך תוך תיאור התיישבות התימנים בכנרת כבעיה הגדולה ביותר בהתיישבות בעמק הירדן²⁶. במהלך שנת 1928 נרשמת תחלופת מכתבים²⁷ ערה במיוחד אשר לחלקה אף שותפים התימנים. בחליפת מכתבים זו ניתן שוב לראות את הבלבול של המוסדות ואת הכוחות השונים הפועלים עליהם, בו בזמן שמדברים על עקירתם ממשיכים לציין כי עדיין דנים בבניית חמישה בתים נוספים בכנרת. מובטחים להם מספר דונמים במקום מושבם העתידי ולאחר מכן מציגים להם תמונה אחרת וכך למעשה לכל אורך התקופה ממשיך היחס המפלה כלפי תימני כנרת כאשר בכל אותו הזמן לא עלתה, ולו פעם אחת, האפשרות להעביר את קבוצת כנרת למרות שהם היו התושבים הפחות ותיקים במקום, ולתת לתימנים לפתח יישוב עצמאי במקום. ההתכתשויות נמשכות ובשנת 1929 יוצא הנושא לעיתונות, בעיתון 'הארץ' ובעיתונים נוספים, דבר הגורר תגובות, ותגובות כנגד²⁸. התימנים דורשים להשלים את כל ההסדרים לקליטתם בכפר מרמורק שברחובות בטרם יעברו לשם: "החודשים חלפו, בניית הבתים בשכונת מרמורק הלכה ושלמה ותימני כנרת סרבו לעבור, כאמור, לעזוב את מקומם, עד שתושלם העבודה כולה"²⁹. לבסוף, בשנת 1930 נעקרו התימנים, לאחר שהותשו במהלך שמונה עשרה שנים לא רק על ידי תנאי המחייה הקשים, אלא לא פחות על ידי הממסד אשר היה לא החלטי ובוודאי לא אובייקטיבי בטיפולו בסכסוך אדמות זה אלא נטה באופן ברור, הדבר משתקף לכל אורך השנים בהצעות הפתרון, לטובת קבוצת כנרת.

דין

לימוד סיפורם של תימני כנרת, מקריאת ספרות, שיחות עם אנשים אשר חקרו את הנושא וחומר ארכיוני שנאסף, עולה בפירוש תמונת מצב של שתי קבוצות אשר תפיסתם את המציאות הייתה שונה בתכלית. שתי קבוצות דומות אך שונות אשר יתרונה הברור של האחת על האחרת היא כי חבריי קבוצת כנרת באו מאותן ארצות מוצא של העומדים בראש המוסדות ולהם רקע תרבותי ואידיאולוגי דומה. לעומת קבוצת תימני כנרת אשר נתפסו כנטע זר בהתיישבות בעמק הירדן

²⁵ מ.סמילנסקי, הפוה"צ מס' 29, ז' אייר תרפ"ה, 1.5.1925, מסמך מספר 5.

²⁶ ב"ב צבי, הפוה"צ, כרך 17, מס' 10, טבת תרפ"ז, דצמבר 1926, מסמך מספר 6.

²⁷ ארכיון כנרת, מסמך מספר 7.

²⁸ קק"ל, 19.7.1929, אצ"מ KKL5/3341.

²⁹ יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל –

אביב: עם עובד. עמ' 286.

מרגע שהפסיקו לממש את "ייעודם" המקורי בראיית המוסדות ותושבי קבוצת כנרת, לשמש פועלים שכירים זולים אשר יהוו תחליף לפועלים הערבים. בעצם הגדרה זו למעשה נוצר מסגור (Framing) של שני הצדדים לקונפליקט. המוסדות המיישבים לקחו לעצמם את תפקיד השלטון הממסדי, האליטה השלטת, שבידיו הסמכות לקבוע את פני הדברים ברמה הלאומית בעוד קבוצת התימנים מוסגרה בתפקיד קבוצת המיעוט הנרדף הנלחמת על זכויותיה מול אותה אליטה שלטת. נראה כי המוסדות נמנעו מלהציג את הסכסוך כסובייקטיבי המבטא רגשות קיפוח והזנחה ארוכת שנים של תימני כנרת בידי המוסדות השולטים ועשו כל שביכולתם לקבע את הסכסוך כאובייקטיבי אשר רק פתרונות טכניים, כלכליים ופרוצדוראליים עומדים בינו ובין פתרון. הבדל ראיית הסכסוך בין תושבי קבוצת כנרת והמוסדות, אשר נראה כי היו אחד הם, לבין תימני כנרת בא לידי ביטוי באופן מובהק בדברים שאמר בנציון ישראלי: "אחד ממקורות הכוח העיקריים של הפעולה ההתיישבותית ושל ההישגים החקלאיים הגדולים היו היחסים ורגשי האמון ההדדיים בין הפועלים ובין הממסד המיישב"³⁰. לעומתו כתבו התימנים: "ותימני כנרת סגורים בחושך גלות ולא מצאו נחת: והסיבה והמרכז והקבוצה מצחקים בנו ככדור ודוחים אותנו מחודש לחודש ומשנה לשנה"³¹. מול ראייה סובייקטיבית זו של כל צד לסכסוך קשה לקבוע כי יחס המוסדות לא היה מכוון ומובנה, נהפוך הוא הנכון.

מסקנות

סיפור תימני כנרת הינו סיפור זניח, לכאורה, בהיסטוריה של התחדשות הישוב היהודי בארץ ישראל. זניח עד כי במשך עשרות שנים כמעט ונשכח ולא זכה לכל תהודה ופרסום. מחקר הנושא, תוך עיון במסמכים רבים ובעיקרם תחלופת מכתבים בין המוסדות המיישבים לבין המתיישבים האירופאים ומעט תכתובות עם התימנים, גיליתי כי סיפורם של תימני כנרת הינו שורש שחור ורעה חולה באופן התייחסות הממסד לקבוצות מיעוט, ליתר דיוק לקבוצות אשר הרקע התרבותי והאתני שלהם שונה מאלו של הממסד, האליטה השלטת. בבחינת האירועים מתחילתם ועד סופם, ניתן להבחין כי כבר בתחילה נזרעו זרעי הרוע והאפליה. המשרד הארצישראלי שלח נציג (שמואל יבניאלי) לתימן על מנת להביא את יהודי תימן לארץ ישראל. לכאורה מעשה ציוני ראוי, אך בכך חבויה סיבה אמתית למסעו של יבניאלי והיא כוונת המשרד הארצישראלי להביאם כ"פועלים טבעיים" על מנת שיחליפו את הפועלים הערבים בעבודת האדמה בהתחדשות הישוב היהודי בארץ

³⁰ ישראלי בנציון, בנציון / כתבים ודברים, עמ' 73.

³¹ מתוך דו"ח "תוצאות מצב תימני כנרת" כפי שכתבו למשרד האי"י, אצ"מ S15/23179.

ישראל. איש לא טרח לבדוק את הרקע והכישורים של יהודי תימן שהובאו לארץ, לו רק היו בודקים היו ודאי מגלים כי אינם פועלי אדמה כי אם בעלי מלאכה שונים (צורפות, חייטות, סנדלרות וכו'). בהגיעם לארץ נדדו התימנים ממוקום למוקום במרדף אחרי עבודה על מנת לפרנס את משפחותיהם, לא הוכנה כל תוכנית על ידי המוסדות ליישבם כדרך קבע שכן "פועלים טבעיים" הם אשר כל תרומתם להגשמת האתוס הציוני היא פועלים שכירים זולים. תימני כנרת התיישבו באזור בית המוטור עוד קודם להקמת קבוצת כנרת, חייהם היו קשים בשל תנאי הטבע באזור וחוסר המשאבים. דוד בן – ישראל צאירי, רב הקהילה של תימני כנרת, ביטא את הקשיים בחייהם במכתבו להנהלה הציונית: "..... בהיות שהנהלה הציונית נזקקת תמיד לעזרתם של התימנים, לכן הנני מבקש ואת לחוש לעזרתי ולגאלני מהחרבה הזאת שהביאני עד דכא....." ואת מכתבו חותם בדברים: "בתקווה כי בקשתי זו תמצא הד בלבכם"³². בכל התיעוד מאותה תקופה ניתן לזהות דפוס ברור של יחס שונה ומפלה כלפי התימנים, גם אם הדבר אינו מפורש, לא ניתן לטעות לגבי יחס זה כפי שבא לידי ביטוי במסמכים רבים באמירות כגון: "הם לא התאימו, כמובן, לרמתם התרבותית ולרוחם של חברי כנרת הראשונים. וכדי להיפטר מהם התחילו הללו מציקים להם מאוד"³³; "אבל גם בשעת חדוה זו, איננו רשאים להתעלם מההופעה השלילית הפורשת את צילה על כל ההתיישבות שלנו בעמק הירדן – הרי היא שכונת התימנים בכנרת....."³⁴ (קו תחתון להדגשה במקור – ע.א.). מנגד דבריו הקשים, אף היום, של יוסף בן – ישראל (בנו של "המוריי" דוד בן – ישראל צאירי – ע.א.): "עבדנו בכנרת עבודה עצמית וסבלנו ייסורים, ונפלו ממנו חללים. והאדמה מתחבבת עלינו, שאנחנו סקלנו, ועקרנו סדראות..... עבדנו בביצה וסבלנו את רעתו ועכשיו לא נסבול את טובתו, ולמה מבקשים אחינו האשכנזים להעביר אותנו משם?" (ההדגשה אינה במקור)³⁵. היחס הדו ערכי וחוסר מתן מענה לתימני כנרת לאורך שנים ארוכות של סכסוך עם קבוצת כנרת הסתיים באופן לא מפתיע בהתאמה מוחלטת לדרישת קבוצת כנרת מלכתחילה והיא עקירת תימני כנרת מהמקום והעברתם בשנת 1930 לכפר מרמורק שלייד רחובות.

³² מכתבו של דוד בן – ישראל להנהלה הציונית בארץ ישראל, ארכיון כנרת, מסמך מספר 8.

³³ מתוך: "תקומה ושואה" מאת משה סמילנסקי, עמ' 40-41. קטע. ארכיון כנרת, מסמך מס' 3.

³⁴ הפוה"צ, כרך 17, מס' 10; טבת תרפ"ז; דצמבר 1926, ארכיון כנרת, מסמך מס' 6.

³⁵ יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 285.

לסיכום, תקופת טרום המדינה אכן התאפיינה בקשיים רבים, מחסור באדמות ובמקורות פרנסה אך יחד עם זאת בחרו המוסדות לספק צרכים בסיסיים לתושבי קבוצת כנרת ולעומתם את תימני כנרת, שכאמור התיישבו במקום עוד קודם לקבוצת כנרת, שלחו הלוך ושוב בין וועדות שונות אשר גם אם המליצו על בניית מושב קבע בכנרת עבור התימנים, החלטות אלה מעולם לא יצאו לפועל בטיעונים מטעונים שונים שאת חלקם הבאתי בעבודה זו. ניתן לסכם ולומר כי על אף הקשיים האובייקטיביים לכלל תושבי האזור הופלו התימנים על ידי הממסד, האליטה המזרח אירופית אשר ראתה בהם נטע זר, בני תרבות נחותה שאינה מתיישבת עם הצינוני החדש. הסיבות האובייקטיביות של מצוקת אדמה ומקורות מים לצורך קיום חיים ומסחר לצורכי פרנסה כבדות משקל בתקופה זו, אך יחד עם זאת במבחן התוצאה לא ניתן להתעלם מכך כי בכל שמונה עשרה שנות הימצאותם של תימני כנרת על אדמת המריבה הוצגו התימנים, על ידי המוסדות, כבעיה. לרגע אחד לא עלתה האפשרות של בניית חיים משתופים עם העולים ממזרח אירופה, חברי קבוצת כנרת, ובוודאי שלא האפשרות למצוא פתרון לקבוצת כנרת. מסקנתי הברורה היא כי מצוקת האדמה ומקורות המים היוותה עלה תאנה עבור האליטה המזרח אירופית אשר היא ורק היא החזיקה בהגאיי קבלת ההחלטות בתקופה זו על מנת לשמור על "ניקיון" קבוצת כנרת מ"התבוללות" עם ה"פועלים הטבעיים" אשר תרבותם, לבושם, מנהגיהם ואורחות חייהם היו זרים לתושבי קבוצת כנרת. לאחר למידת הנושא לעומקו, אין לי ספק כי בשל ההבדלים האתניים בין שתי הקבוצות ובשל השתייכותם הברורה של תושבי כנרת לאליטה השלטת באותה תקופה (ועוד עשרות שנים לאחר מכן) הועברו לבסוף התימנים מכנרת, מביתם ואדמתם במשך שמונה עשרה שנים. דפוסי ההתנהגות של האליטה האשכנזית באותה תקופה בהחלט זרעה את זרעי השסע העדתי בישראל אשר מלווים את מדינתנו השסועה עד עצם היום הזה.

אני בן קבוצת כנרת, אבות אבותיי הם מאנשי העלייה השלישית אשר היו חלק מדור המייסדים של הקבוצה, ניגשתי לחקר הנושא בחששות רבים אך בנחישות לבחון את הנושא בכנות ובאופן האובייקטיבי ביותר שניתן. מצאתי ממצאים אשר גורמים לי אי נחת ואי קבלה ליחס המשפיל והמתנשא של אבותיי, בשר מבשרי, כלפי אוכלוסיית תימני כנרת אשר היו אנשים טובי לב (אולי טובי לב מדי) שקיבלו את הרע והטוב כאחד הם, וכל מבוקשם היה לקיים חיים יהודיים בארץ ישראל ולהגשים את גאולת הארץ יחד ובשיתוף עם אחיהם היהודים מתפוצות אחרות אשר עשו כל שלאל ידם על מנת להמאיס עליהם את החיים זה לצד זה.

ביבליוגרפיה

- קימרלינג ברוך. 1995. "יחסי מדינה חברה". בתוך: **החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים**. תל-אביב: ברירות. עמ' 328-350.
- משה ליסק ודן הורוביץ. 1977. "גיוס פוליטי ובינוי מוסדות בשוב היהודי בתקופת המנדט". בתוך: **המערכת הפוליטית הישראלית**. משה ליסק, עמנואל גוטמן (עורכים). תל-אביב: עם עובד. עמ' 51-81.
- קימרלינג ברוך. 2004. **מהגרים, מתיישבים, ילידים**. תל-אביב: עם עובד: פרק שישי עמ' 282-322.
- גטאנו מוסקה. 1976. "המעמד השליטי". בתוך: **מדינה וחברה: סוגיות בסוציולוגיה פוליטית**. ש. נ. אייזנשטדט, ע. גוטמן, י. עצמון (עורכים). תל אביב: עם עובד. עמ' 159-173.
- העלייה השנייה, דן גלעדי, עמ' 17.
- יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 23-26.
- פרשת "תימני כנרת", מלמד גור, 2005.
- רצאבי שלום, 1998. גלות בארץ ישראל: העליות מתימן בהיסטוריוגרפיה של הישוב והציונות; חוברת 63, עמ' 58-68.
- גטאנו מוסקה. 1976. "המעמד השליטי". בתוך: **מדינה וחברה: סוגיות בסוציולוגיה פוליטית**. ש. נ. אייזנשטדט, ע. גוטמן, י. עצמון (עורכים). תל אביב: עם עובד. עמ' 159-173.
- דיין שמואל, על גדות ירדן וכנרת, עמ' 19.
- יהושע בן אריה, ההתיישבות בעמק הירדן בתקופת העלייה השנייה, העלייה השנייה, עמ' 58.
- מתוך " כנרת, פנקס הקבוצה", 1954, הוצאת קבוצת כנרת.
- אטינגר שמואל פרופ', "האידיאולוגיה של העלייה השנייה על רקע המחשבה החברתית והמדינית של יהודי מזרח אירופה", העלייה השנייה מחקרים, הוצאת יד בן צבי, ירושלים, 1997.

- יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 71-72.
- וובר מקס, "הטיפוסים של הסמכות ותיאום מחייב", מדינה וחברה, כרך א', עמ' 34-48.
- התימנים – קטע מנאום הח' א', פרקי הפועל הצעיר, ג, עמ' 225.
- שם, שם. חתום "פועל", מתוך: יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 74.
- הפוה"צ, כרך ח', מס' 15; אייר תרע"ה; מאי 1915, מסמך מס' 1.
- מכתב של ד"ר פיגנבאום, 8/7/1917, נמסר צילום ע"י ע. אידלמן, מסמך מספר 2.
- מ.סמילנסקי, מתוך: "תקומה ושואה", עמ' 41-40, מסמך מספר 3.
- ארכיון כנרת, מסמכים.
- מ.סמילנסקי, הפוה"צ מס' 29, ז' אייר תרפ"ה, 1.5.1925, מסמך מספר 5.
- ב"ב צבי, הפוה"צ, כרך 17, מס' 10, טבת תרפ"ז, דצמבר 1926, מסמך מספר 6.
- קק"ל, 19.7.1929, אצ"מ KKL5/3341.
- יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 286.
- ישראלי בנציון, בנציון / כתבים ודברים, עמ' 73.
- מתוך דו"ח " תוצאות מצב תימני כנרת" כפי שכתבו למשרד הא"י, אצ"מ S15/23179.
- מכתבו של דוד בן – ישראל להנהלה הציונית בארץ ישראל, ארכיון כנרת, מסמך מספר 8.
- מתוך: "תקומה ושואה" מאת משה סמילנסקי, עמ' 41-40. קטע. ארכיון כנרת, מסמך מס' 3.
- הפוה"צ, כרך 17, מס' 10; טבת תרפ"ז; דצמבר 1926, ארכיון כנרת, מסמך מס' 6.
- יהודה ניני. 1996. "ההיית או חלמתי חלום – תימני כנרת – פרשת התיישבותם ועקירתם – 1912-1930". תל – אביב: עם עובד. עמ' 285.
- Kriesberg Louis, Constructive Conflicts, 1998, p. 30-47

Zeltzer-Zubida Aviva & Hani Zubida. 2012. "Patterns of Immigration •
and Absorption". In Mitchell G. Brad & David Nachmias (Eds.).

Israel Studies: An Anthology

נספחים

מצורפים בקובץ נפרד.